

بررسی مسئولیت مدنی قاضی با مطالعه تطبیقی در حقوق آمریکا و فرانسه (قسمت دوم)

پدیدآورنده (ها) : خدری، صالح

حقوق :: نشریه قضاوت :: فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۰ - شماره ۶۹

صفحات : از ۴۴ تا ۵۰

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/868845>

تاریخ دانلود : ۱۴۰۳/۱۱/۲۱

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

مقالات مرتبط

- بررسی مسئولیت مدنی قاضی با مطالعه تطبیقی در حقوق آمریکا و فرانسه (قسمت اول)
- نقش اتاق تعاون در داوری اختلافات تعاونی ها
- سیاست جنایی، ابزارها، مقامات و مراجع دخیل در سیاست جنایی قضایی
- مسئولیت مدنی قاضی از دیدگاه حقوق موضوعه ایران و مذاهب خمسه
- اندیشه: استقلال قاضی، مصونیت یا مسئولیت
- سیاست کیفری ایران نسبت به جرائم اقتصادی
- بررسی فقهی ضمان خسارات ناشی از خطای قاضی
- گونه شناسی «جرائم ارزی» به مثابه ی «جرم علیه امنیت اقتصادی کشور»
- واکاوی مستندات مسئولیت قانونی مبتنی بر تقصیر قاضی
- حمایت از زنان بزه دیده ی خشونت جنسی خانگی در نظام عدالت کیفری ایران
- حدود تمکین زوجه و موارد سقوط نفقه در فقه شیعه واهل تسنن و حقوق
- اشتباه قاضی

عناوین مشابه

- بررسی مسئولیت مدنی قاضی با مطالعه تطبیقی در حقوق آمریکا و فرانسه (قسمت اول)
- احراز رابطه سببیت در دعاوی مسئولیت مدنی ناشی از نقض الزامات مربوط به افشای اطلاعات در بازار اوراق بهادار (با مطالعه تطبیقی در حقوق آمریکا و فرانسه)
- بررسی ماهیت شرط مطالبه در بیمه مسئولیت مدنی مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و فرانسه
- طرح مسئولیت مدنی آموزگار ناشی از عمل دانش آموز در حقوق ایران همراه با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه
- مسئولیت مدنی اشخاص مراقب نسبت به اعمال افراد تحت مراقبت و لزوم توسعه آن با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه
- تحول مسوولیت مدنی قضات در حقوق ایران؛ با مطالعه تطبیقی در حقوق اسلام و فرانسه
- احراز رابطه سببیت در مسئولیت مدنی با مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و کامن لا
- بررسی تطبیقی قانون حاکم بر مسئولیت مدنی با وجود عنصر خارجی در حقوق ایران
- اخلاق اسلامی و مسئولیت مدنی در جبران خسارت زندانی بیگناه : بررسی تطبیقی در حقوق ایران و آمریکا
- استرداد دادخواست و دعوا (نقدی بر ماده ۱۰۷ قانون آیین دادرسی مدنی با مطالعه تطبیقی حقوق فرانسه)

بررسی مسئولیت مدنی قاضی با مطالعه تطبیقی در حقوق آمریکا و فرانسه

قسمت دوم

◀ صالح خدری

دکترای حقوق خصوصی - بازپرس شعبه اول ناحیه ۱۲ تهران

تاریخ وصول: ۱۳۸۹/۳/۱۱

نویسنده پاسخگو: تهران - دادسرای ناحیه ۱۲ تهران

تاریخ تأیید: ۱۳۸۹/۱۲/۱۰

Khedri_Saleh@yahoo.com

الف - مسئولیت ناشی از تقصیر قاضی

با توجه به اینکه در مبحث قبل گفتیم منظور از تقصیر در اصل ۱۷۱ قانون اساسی تقصیر در مفهوم شغلی آن بوده و به معنای خطایی است که قاضی در انجام وظیفه خود در رسیدگی به پرونده و صدور حکم مرتکب می‌شود، اکنون می‌گوییم که در فرض وقوع چنین تقصیری قاضی شخصا مسئول بوده و ملزم به جبران خسارات متضرر می‌گردد. تعبیر تقصیر در اصل ۱۷۱ قانون اساسی به معنی تقصیر شغلی که بر مبنای رفتار یک قاضی متعارف می‌باشد وسیله تعدیل مسئولیت قاضی و سازگار نمودن آن با خطرات احترازناپذیر این شغل می‌شود و باعث می‌گردد بسیاری از خطاهای سبک که در دادرسی احترازناپذیر می‌باشند را در شمار اشتباه قاضی بیاوریم تا در قبال آنها دولت مسئول باشد نه قاضی. بنابراین قاضی در صورتی مسئولیت شخصی پیدا می‌کند که مرتکب تقصیر عمدی یا تقصیر سنگین و تدلیس و تقلب شود یا رشوه بگیرد.

در فقه اسلام نیز در مواردی که قاضی مرتکب خطا شود مسئول نمی‌باشد ولی اگر مرتکب تقصیر عمدی یا خطای سنگین شود او را مسئول می‌دانند.

در تحریر الاحکام آمده است: اگر قاضی از واجبات قضا تخطی کند مقصر و گناهکار است... نظیر آنکه در حال عصبانیت به قضاوت نشیند، یا با پر خاشگری مانع بیان واقع به وسیله متخاصمین یا شهود آنها شود یا در برخورد و نگاه کردن و سلام نمودن به آنها رعایت مساوات را نکند.^۱

فقه‌های اهل سنت نیز معتقدند: اگر قاضی علی‌رغم علم به مخالفت حکم خود با قانون یا شرع با خروج از مسیر عدالت مبادرت به صدور حکم ظالمانه نماید

جائر است و قاضی جائر را کسی دانسته‌اند که بعد از علم و آگاهی به حق، عمداً راه دیگری را اختیار کند که این عمل او ممکن است به دلیل خویشاوندی، رفاقت، دوستی، علاقه و دشمنی یا گرفتن رشوه باشد. ایشان معتقدند در چنین مواردی حکم نقض و قاضی هم مسئولیت مدنی و هم مسئولیت کیفری دارد و برخی هم می‌گویند قاضی در این فرض منعزل می‌گردد و اگر مجازات بدنی اجرا شده باشد قاضی قصاص می‌شود.^۲

در فرض تقصیر سنگین گفته‌اند: اگر خطای قاضی فاحش و سنگین باشد به گونه‌ای که اجتهاد مورد قبول را نپذیرد یا بر اساس شهادت اطفال غیر ممیز علی‌رغم علم به عدم تمیز آنها حکم کند مسئولیت شخصی دارد و اگر تکرار کند از مسیر عدالت خارج جائر است. لکن اگر قاضی یک حکم قضایی صادر کند منعزل نمی‌گردد ولی اگر مقام مسئول مصلحت ببیند می‌تواند به خاطر تخطی از اصول و قواعد و مقررات شغلی، قاضی خطا کار را عزل کند.^۳

رویه قضایی نیز در اثبات تقصیر قاضی بسیار سختگیر و آن را موقوف به اظهار نظر دادگاه انتظامی می‌کند و از بسیاری از خطاهای سبک که در دادرسی‌ها احترازناپذیر است اغماض نموده و اگر موجب ضرر شاکی شده باشد آنها را در شمار اشتباه قاضی دانسته و دولت را مسئول می‌داند (قسمت دوم اصل ۱۷۱) نه قاضی را. ولی در مواردی که تدلیس یا تقلب و سوختگی در عمل قاضی وجود داشته باشد یا به قوانین و رویه قضایی بی‌اعتنایی کند او را مسئول می‌دانند.

دادگاه انتظامی قضا در رای پرونده کلاسه ۶۲/۵۷۰۶/۱۱۱۵ یکی از قضات دادسرا را که به‌زعم آنها به علت بی‌توجهی و اهمال در ضوابط و مقررات

مبادرت به صدور کیفر خواست نموده بود مسئول دانستند و قاضی دادگاه را هم به لحاظ بی‌توجهی به ضوابط شرعی و مقررات قانونی در صدور حکم علیه متهم که موجب خسارت مالی غیرقانونی به وی شده بود را مقصر و مسئول قلمداد نمودند.

بنابراین با توجه به نظرات فقها و دکترین حقوقی در کشور ما و نیز آرای دادگاه انتظامی قضا باید بی‌مبالاتی نا بخشودنی و بی‌اعتنایی به قوانین و عرف و رسوم قضایی را هم تقصیر تلقی نمود. و بنابراین اگر قاضی با حسن نیت نیز، قوانین و رویه قضایی را مطالعه نکند یا کتاب‌های حقوقی و نظرات مشورتی را نخواند یا مشورت نکند و یا شتابزده عمل کرده و پرونده را کامل نخواند یا با عصبانیت مانع از بیان واقع بوسیله طرفین یا شهود آنها گردد یا قانون را فدای انگیزه‌های اخلاقی و باورهای سیاسی مورد نظر خود سازد مقصر است و باید او را مسئول دانست، زیرا چنین اعمال و رفتارهایی با رفتار یک قاضی متعارف مخالف می‌باشد و چنانچه دیدیم تخلف از رفتار یک قاضی متعارف تقصیر است و مطابق اصل ۱۷۱ قانون اساسی موجب مسئولیت قاضی می‌شود.

ب - مصونیت قاضی از مسئولیت ناشی از خطا
با توجه به اهمیت شغل قضا و به منظور حفظ استقلال دستگاه قضایی و امنیت قضا و فراغ خاطر آنها در برابر ارباب قدرت و به منظور اینکه قاضی با فراغ خاطر و به دور از هرگونه ترس از تغییر شغل یا جابه‌جایی یا تزلزل مقام و مرتبت به اجرای عدالت و احقاق حقوق مردم بپردازد نباید قاضی را در برابر هرگونه اشتباهی مسئول و قابل تعقیب بدانیم. زیرا اگر دادرسی را مسئول تمام اشتباهاتی که در جریان

یعنی احراز گردد که بدون آن حادثه ضرر واقع نمی‌شد آقای دکتر کانون‌زبان در تعریف سبب مرقوم داشته‌اند: «سبب، عاملی است که هم در ایجاد حادثه زیان‌بار دخالت دارد و هم شرط ضروری آن است، مگر اینکه اهمیت دخالت آن در ایجاد حادثه چندان قوی و مهم باشد که بتوان گفت، به تنهایی و قطع نظر از سایر عوامل، ضرر را ایجاد کرده است»^۴.

۴- داشتن سمت قضایی

با توجه به اصل ۱۷۱ قانون اساسی، داشتن سمت قضایی یکی از ارکان تحقق مسئولیت قضایی می‌باشد. حال باید دید آیا منظور از قاضی در اصل ۱۷۱ منحصر به قضات محاکم و دادگاه‌ها است یا این واژه در مفهوم عام آن استعمال شده و شامل قضات دادسرا نیز می‌شود.

از دیدگاه فقها، قاضی کسی است که در مقام فصل خصومت باشد، بنابراین با توجه به اینکه دادسرا فصل خصومت نمی‌کند پس قضات دادسرا مشمول اصل ۱۷۱ نمی‌باشند و نباید آنها را حاکم یا دادرسی به مفهوم مورد نظر فقها دانست. شهید ثانی در شرح لمعه می‌نویسد: قضا در عرف متداول عبارت از حکم کردن میان مردم و فصل خصومت بین آنها می‌باشد...^۵

ولی از دیدگاه حقوق‌دانان واژه قاضی در اصل ۱۷۱ دارای مفهوم عام و کلی می‌باشد و اعم از قضات دادگاه و دادسرا می‌باشد. در صورت مجلس مشروح مذاکرات قانون اساسی نیز ملاحظه می‌شود که مفهوم عام قاضی مورد نظر آنها بوده به گونه‌ای که یکی از نمایندگان در این خصوص اظهار داشته: «علاوه بر قاضی، قضات تحقیق هم هستند چه بسا تقصیر قاضی به جهاتی باشد که بازپرس‌ها و قضات تحقیق هم دخالت داشته‌اند. بنابراین هر کس در این راه مقصر است مسئول می‌باشد»^۶.

بنابراین بنظر می‌رسد واژه قاضی در اصل ۱۷۱ قانون اساسی شامل تمامی قضات اعم از قضات دادگاه‌های بدوی و تجدیدنظر و دیوانعالی کشور و دادگاه‌های انقلاب و ویژه روحانیت و نظامی و دادستان‌ها و دادسراها و بازپرس‌ها می‌گردد.

همچنین باید گفت مقصود از حکم در اصل ۱۷۱ قانون اساسی نیز حکم به معنی خاص آن در ماده ۲۹۹ قانون آیین دادرسی مدنی بیان شده است که عبارت از تصمیم دادگاه که راجع به ماهیت دعوا و قاطع آن بطور کلی یا جزئی می‌باشد نیست، بلکه مقصود کلیه تصمیمات و اقداماتی می‌باشد که قضات محاکم یا دادسرا به اعتبار سمت قضایی خود در رسیدگی به پرونده‌ها اتخاذ می‌کنند که ممکن است موجب خسارت مادی یا معنوی زیان دیده شود.

مبحث دوم: مسئولیت مدنی قضات در حقوق آمریکا

دادگاه‌های آمریکا در قالب‌های مستقل فدرال، ایالتی و محلی سازماندهی شده‌اند. و هر ایالت

سبب، عاملی است که هم در ایجاد حادثه زیان‌بار دخالت دارد و هم شرط ضروری آن است، مگر اینکه اهمیت دخالت آن در ایجاد حادثه چندان قوی و مهم باشد که بتوان گفت، به تنهایی و قطع نظر از سایر عوامل، ضرر را ایجاد کرده است

مسئله‌ای که در رابطه با جبران خسارات ناشی از اشتباه قاضی به وسیله دولت ممکن است مطرح گردد در این است که آیا دولت پس از جبران خسارات زیان‌دیده می‌تواند به قاضی مراجعه کند، یا اصل ۱۷۱ قانون اساسی در خصوص مسئولیت قاضی از مسئولیت مدنی ناشی از اشتباه قضایی مانع از چنین رجوعی برای دولت می‌شود؟ آیا می‌تواند با قیاس مسئولیت دولت در قبال اشتباه قاضی با مسئولیت کارفرما در قبال کارگر در ماده ۱۲ قانون مسئولیت مدنی گفت دولت پس از جبران خسارت حق دارد به قاضی رجوع کند؟ بدون تردید نباید این دو رابطه را باهم قیاس نمود زیرا مبنای حکم اصل ۱۷۱ مبنی بر مسئولیت دولت در قبال اشتباه قاضی این است که قاضی با خیالی راحت و آسوده از آنچه لازمه عرفی شغل قضا است به احقاق حق و اجرای عدالت بپردازد نه اینکه بجای آنکه طرف دعوای زیان‌دیده باشد با شخصیت مقتدری به نام دولت مواجه شود و در برابر او مسئول قلمداد گردد. نکته دیگری که باید یاد آوری شد این است که آنچه در خصوص مسئولیت قاضی گفته شد مربوط به مسئولیت از مسئولیت مدنی و کیفری می‌باشد نه مسئولیت انتظامی وی. بنابراین اگر قاضی مرتکب تخلف انتظامی گردد مسئول می‌باشد و دولت می‌تواند برای جبران ضرری که از تخلف انتظامی آشکار و غیر قابل چشم‌پوشی قاضی دیده است به او مراجعه کند.

۳- رابطه سببیت میان ضرر و تقصیر

یکی دیگر از ارکان تحقق مسئولیت قاضی وجود رابطه سببیت بین تقصیر قاضی و زیان به بار آمده می‌باشد. اگر ضرر وجود داشته و قاضی نیز مرتکب اشتباه شده باشد ولی بین این تقصیر و ضرر رابطه سببیت وجود نداشته باشد مسئولیت محقق نمی‌شود. یکی از حقوق‌دانان فرانسه در مثالی آورده است: اگر فردی دیگری را مسموم کند ولی قبل از آنکه سم اثر کند ثالثی مسموم را با اسلحه به قتل برساند، در اینجا تقصیر که عبارت از دادن سم و ضرر که مرگ مسموم است وجود دارد ولی رابطه سببیت میان آن دو وجود ندارد، زیرا سبب مرگ شخص مسموم شده شلیک اسلحه بوده نه خوردن سم.^۷ برای اینکه حادثه‌ای سبب محسوب شود، باید آن حادثه در زمره شرایط ضروری تحقق ضرر باشد،

دادرسی پیش می‌آید بدانیم دیگر کسی این کار پر خطر را انتخاب نمی‌کند. بنابراین در نظام‌های حقوقی مختلف مصونیت قاضی چنانچه در مبحث بعد خواهیم دید به عنوان اصل پذیرفته شده است. در حقوق اسلام نیز مصونیت قاضی پذیرفته شده است و اگر در اثر اشتباه قاضی خسارتی به کسی وارد شود او را مسئول نمی‌دانند.

صاحب جواهر در همین خصوص می‌نویسد: «اگر قاضی دچار اشتباه شود و در نتیجه اشتباه او خسارتی به دیگری وارد شود ضامن نیست و چون محسن است ضامن بر عهده بیت‌المال است»^۸. در فقه اهل سنت نیز عدم مسئولیت قاضی و مصونیت وی پذیرفته شده است و این قاعده شهرت پیدا کرده که «چون در قاضی عدالت، اجتهاد، نزاهت و تقوی شرط است، حکمش صحیح و موافق نصوص شرعی و عاری از خطاست» و فقط در مواردی که قاضی مرتکب خطای عمدی یا خطای سنگین شود او را مسئول می‌دانند و مصادیق خطای عمدی و سنگین را نیز شامل تعدد و سوء نیت، خدعه و نیرنگ و اهمال و سهل‌انگاری و خطای در اجتهاد دانسته‌اند»^۹.

در حقوق ما نیز به منظور تأمین استقلال رای قاضی مصونیت قضات در صورت ارتکاب اشتباه شده است و در اصل ۱۷۱ قانون اساسی پیش بینی شده که اگر در اثر اشتباه قاضی خسارتی به کسی وارد آید دولت مسئول خسارت زیان‌دیده است. اصل ۱۷۱ مقرر می‌دارد: «هر گاه در اثر تقصیر یا اشتباه قاضی در موضوع یا حکم یا در تطبیق حکم بر مورد خاص ضرر مادی یا معنوی متوجه کسی گردد در صورت تقصیر مقصر طبق موازین اسلامی ضامن است و در غیر این صورت خسارت به وسیله دولت جبران می‌شود»^{۱۰}.

صاحب عروه‌الوفاقی در خصوص عدم مسئولیت قاضی در جبران خسارت ناشی از خطا و مسئولیت دولت در جبران اینگونه خسارات گفته‌اند: «اگر خطای قاضی در حکمی که صادر نموده روشن شود حکم مزبور نقض می‌شود... چنانچه حکم مزبور در مورد قتل یا قطع عضو باشد و قاضی که حکم صادر نموده جائر و مقصر نباشد بطور قطع قصاص نمی‌شود و دیه مقتول نیز به استناد خبر اصبع بن نباته از بیت المال مسلمین پرداخت می‌شود»^{۱۱} و صاحب جواهر نیز در خصوص مسئولیت دولت در جبران خسارت ناشی از اشتباه قاضی ادعای عدم خلاف کرده است.^{۱۲}

در اصل ۱۷۱ قانون اساسی نیز با توجه به نظرات فقها، قاضی در صورت اشتباه مسئول نبوده و دولت مسئول جبران خسارت ناشی از اشتباه قاضی می‌باشد که بنظر می‌رسد مبنای آن، نظریه خطر باشد و از آنجا که فعالیت‌ها و اقدامات قاضی در جهت نفع دولت است، لذا باید زیان‌های ناشی از اشتباه قاضی را نیز به عهده دولت دانست.

دارای دادگاه‌هایی با صلاحیت عام و دادگاه‌هایی با صلاحیت خاص می‌باشند در این مبحث ابتدا به بررسی منابع مسئولیت مدنی قاضی در حقوق آمریکا اشاره خواهیم نمود و سپس نیز شرایط مسئولیت قاضی و راه‌های پیشنهادهی جبران خسارت در حقوق آمریکا بیان خواهیم کرد.

در بحث راجع به مسئولیت مدنی قضات، حقوق آمریکا ابتدا تحت تأثیر شدید نظریه مسئولیت قضایی رایج در حقوق انگلیس بود و با توجه به دکتترین «مسئولیت قضایی از مسئولیت مدنی» قضات از لحاظ مدنی ضامن و مسئول اعمالی که به لحاظ سمت قضایی خود انجام داده‌اند نبوده و در برابر هر گونه ادعای مسئولیت از بابت تصمیمات قضایی نا صحیح خود دارای مسئولیت بودند. دیوانعالی آمریکا در پرونده برادلی علیه فیشر^{۱۱} برای اولین بار دکتترین مسئولیت قضایی از مسئولیت مدنی را برای قضات فدرال در سال ۱۷۸۲ پذیرفت و سپس در آرای بعدی خود این مسئولیت را به قضات ایالتی و سپس به دادستان‌ها و بازپرسان هم تعمیم داد. با گذشت زمان انتقادهای شدیدی از سوی حقوق دانان و صاحب نظران آن کشور نسبت به این اصل مطرح و این مخالفت‌های صاحب نظران موجب شد تا پس از وقوع جنگ‌های داخلی در آمریکا قانون خدمات دولتی ایالات متحده آمریکا در سال ۱۸۷۱ تصویب و حقوق مدنی اشخاص در مقابل تعديت حکومت‌های مرکزی و محلی و کارکنان و مقامات آنها در ماده ۱۹۸۳ آن به نوعی تضمین گردد.

این ماده مقرر می‌دارد: «هرکس یکی از اتباع آمریکا و یا شخصی را که در حوزه صلاحیت سرزمینی آن می‌باشد را از حقوق، امتیازات و مسئولیت‌های مقرر در قانون اساسی و قوانین عادی محروم کند یا موجبات محرومیت از آن را فراهم کند در برابر اشخاص زیان دیده در دعوی که به خواسته جبران خسارت وارده اقامه شود مسئول است»

باید گفت اگر چه در ابتدا، تصویب این قانون نتوانست خدش‌های اساسی به دکتترین مسئولیت قضایی وارد کند ولی با توجه به اینکه بعد از تصویب این قانون دعاوی بسیار زیادی علیه قضات به استناد ماده ۱۹۸۳ اقامه شد و بسیاری از حقوق دانان و صاحب نظران نیز مخالف مسئولیت مطلق قضایی بودند این دعاوی و مخالفت‌ها نهایتاً منجر به ایجاد تحولاتی در دکتترین مسئولیت مطلق قضایی در حقوق آمریکا گردید، به گونه‌ای که برای برخی اعمال قضایی مسئولیت مشروط قائل شدند.

عمده بحث منتقدین مسئولیت مطلق قضایی، بر این مبنا بود که مسئولیت مطلق، باعث تشویق بی‌مبالاتی قضایی شده و انگیزه قضات را در اعمال دقت و توجه در اجرای وظایف خود از بین می‌برد. به علاوه مسئولیت مطلق مانع جبران خسارت زیان دیده‌گان از تخلفات قضایی شده در حالیکه ماده ۱۹۸۳ عامل ورود ضرر را در برابر زیان دیده

اگر قاضی فاقد صلاحیت رسیدگی به دعوا باشد در قبال اشتباه خود مسئولیت دارد اگر چه سوءنیت نداشته باشد

مسئول دانسته، بنابراین اینگونه مسئولیت بر خلاف نص قانون می‌باشد. و می‌گفتند برای ایجاد انگیزه باید این مسئولیت مطلق به افعال و اعمال صرفاً قضایی محدود گردد و اعمال غیر قضایی از قبیل اداری و اجرایی مشمول مسئولیت مشروط باشد نه مطلق. بنابراین اگر قاضی با علم و آگاهی واقعی به ناروا بودن تصمیم خود با سهل‌انگاری در احراز درستی و یا نادرستی آن خسارتی به طرفین یا یکی از آنها وارد نماید، باید در برابر زیان دیده مسئول تلقی شود.^{۱۳}

دیوانعالی آمریکا در دعوی دیوانعالی ویرجینیا علیه اتحادیه مصرف‌کنندگان آمریکا در سال ۱۹۸۰ بین وظایف قضایی، تقنینی و اجرایی یک قاضی قائل به تفکیک شد و مقرر کرده در خصوص اقدامات قضایی و تقنینی، قضات دارای مسئولیت مطلق هستند، لکن در اعمال مربوط به اجرای احکام مسئولیت قضات منحصر به اقداماتی است که قاضی با حسن نیت انجام داده است.^{۱۴}

به علاوه دیوان عالی آمریکا در سال ۱۹۸۴ در دعوی پولایم علیه آلن^{۱۵} مسئولیت قضایی مطلق را تا حدودی محدود کرده و به موجب این رای اگر شاکي با طرح شکایت خود موفق شود قاضی دادگاه ایالتی را به مجازات انتظامی محکوم کند، می‌تواند حق الزحمه وکیل و دیگر هزینه‌های خود را از قاضی متخلف وصول کند و قاضی نمی‌تواند به این مسئولیت مطلق استناد کند. البته باید گفت این اصل فقط در مورد قضات دادگاه‌های ایالتی اعمال می‌شود و شامل دادگاه‌های فدرال نمی‌شود.^{۱۶}

بطور خلاصه باید گفت در حقوق آمریکا محاکم فدرال دارای صلاحیت عام بوده و از مسئولیت مطلق قضایی برخوردار می‌باشند و در توجیه این مسئولیت گفته شده است مسئولیت قضایی ریشه محکمی در حقوق عرفی دارد و یک اصل عام و حائز اهمیت در تصدی قضا است و مسئولیت قائل شدن برای قضات از بابت اعمال قضایی با استقلال آنها که لازمه شأن و اعتبار دستگاه قضایی می‌باشد منافات دارد. لکن در حقوق آمریکا قضات دادگاه‌های ایالتی فقط برای آن دسته از اعمال قضایی خود که در صلاحیت آنها می‌باشد مسئولیت دارند و لذا مسئولیت مطلق در مورد این دسته قضات عامل نمی‌شود.

در حقوق این کشور برای اینکه قاضی از مسئولیت قضایی برخوردار باشد سه شرط لازم می‌باشد: ۱- داشتن سمت قضایی ۲- مباشرت به اعمال قضایی ۳- رعایت صلاحیت قضائی.^{۱۷}

۱- ارکان مصونیت قضایی الف- داشتن سمت قضایی

در حقوق آمریکا دکتترین و رویه قضایی مصونیت قضایی را فقط محدود به اشخاصی کرده‌اند که کار آنها ماهیت قضایی دارد. بنابراین فقط اشخاصی که دارای سمت قضایی بوده و کار قضایی انجام می‌دهند می‌توانند از مصونیت قضایی بهره‌مند باشند. لذا اگر شخصی که در دستگاه قضایی کار می‌کند و وظیفه او ماهیتاً کار قضایی نباشد، در صورتی که دعوی جبران خسارت علیه او اقامه شود نمی‌تواند به این مصونیت استناد کند.^{۱۸} تشخیص اینکه چه کسی قاضی و بهره‌مند از این مصونیت می‌باشد یک امر بسیار مهم است. چنانچه دیدیم در حقوق آمریکا قضات فدرال و ایالتی دادستان‌ها و بازپرسان قاضی بوده و از مصونیت قضایی بهره‌مند می‌باشند.

ب- مباشرت به اعمال قضایی

مسئولیت قضات از مسئولیت مدنی صرفاً محدود به تصمیمات و اعمال قضایی آنها می‌باشد و بنابراین شامل اعمال غیر قضایی یا اقدامات اداری آنها که مربوط به جریان و شغل و وظیفه قضایی قضات نباشد نمی‌گردد. برای تشخیص اینکه کدام تصمیم قاضی قضایی و کدام اقدام غیر قضایی است گفته شده باید ماهیت عمل و تصمیم را بررسی نمود ولی اصل بر این است که عمل قضایی می‌باشد مگر اینکه غیر قضایی بودن آن ثابت شود.^{۱۹}

ج- رعایت صلاحیت قضایی

در حقوق آمریکا صلاحیت قضایی از اهمیت بسیار زیادی برخوردار می‌باشد، بطوری که مسئولیت مدنی قاضی در رابطه با تصمیمات قضایی وی وابسته به رعایت یا عدم رعایت صلاحیت قضایی وی دارد.

قضات عالی و تالی در قبال اعمالی که در چارچوب صلاحیت قضایی خود انجام می‌دهند از مصونیت قضایی بهره‌مند بوده و مسئولیت ندارند و به همین دلیل است که قضات محاکم عالی (فدرال) که صلاحیت عام دارند از مصونیت مطلق بهره‌مند می‌باشند زیرا امکان خروج از صلاحیت عام آنها وجود ندارد. لکن قضات دادگاه‌های تالی در برابر اقداماتی که خارج از صلاحیت خود انجام می‌دهند مسئولیت مدنی دارند. دیوانعالی آمریکا در یکی از آرای صادره خود به این مسئله اشاره نموده که: اگر قاضی فاقد صلاحیت رسیدگی به دعوی مطرحه باشد در قبال اشتباه خود مسئولیت دارد اگر چه سوءنیت نداشته باشد.^{۲۰}

۲- شیوه‌های پیشنهادی جبران زیان ناشی از تخلفات قضایی در حقوق آمریکا به منظور جبران خسارت ناشی از تخلفات قضایی چهار روش پیشنهاد شده است:

الف- روش شبه جرم (مسئولیت مدنی) ب- روش انتظامی ج- روش جزایی د- روش انتخابی.^{۲۱}

الف- روش شبه جرم (مسئولیت مدنی)
برخی از حقوق دانان در آمریکا معتقد بودند در بسیار از موارد رفتار قاضی فاقد برخی از معیارهای لازم برای بهره‌مندی از مصونیت قضایی می‌باشند و لذا می‌گفتند با ایجاد تغییراتی در دکترین مصونیت مطلق قضایی می‌توان تعادل بهتری بین اهداف باز دارندگی جبران خسارت و استقلال قضایی برقرار نمود و برای این تغییر می‌گفتند به جای مصونیت مطلق برای قضاوت مصونیت محدود قائل باشیم تا قضاوت غیر محتاط و دارای سوخت، از چتر حمایتی مصونیت مطلق خارج شوند. ولی در ایراد از این نظر طرفداران مصونیت مطلق می‌گفتند این نظر با استقلال قوه قضائیه و تضمین استقلال رای قاضی معارض بوده و باعث می‌شود تا متضررین از احکام قضایی برای آنکه دعوی آنها با خطر رد شدن به لحاظ مصونیت مواجه نگردد مدعی گردند خسارت وارده به آنها ناشی از سوء نیت قاضی بوده و صرف این ادعا باب رسیدگی به دعوی واهی را مفتوح می‌کند.

ب- روش انتظامی

به موجب این روش به منظور جبران ضرر زیان دیده، به جای مسئولیت مدنی بر روشهای نظارت اداری تکیه می‌شود. یعنی موازین و مقرراتی در خصوص رفتار و آداب قضا وضع و به قضاوت آموزش داده شود و چنانچه قاضی از آن آداب و رفتار تخلف نماید تعقیب می‌گردد. نخستین بار قانون رفتار قضایی (اخلاق حرفه‌ای) آمریکا در کنفرانس قضایی ۵ آوریل ۱۹۷۳ تصویب شد که در سال‌های بعد تغییرات و اصلاحاتی در آن صورت گرفت که آخرین تجدید نظر در آن مربوط به مارس ۲۰۰۹ می‌باشد که قانونی تحت عنوان قانون رفتار قضاوت (اخلاقی حرفه‌ای قضاوت) ایالات متحده آمریکا تصویب که از اول ژوئیه ۲۰۰۹ قابل اجرا گردید.^{۲۲}

در قاعده یک این قانون صراحتاً آمده است: این قانون به عنوان یک هدف و طرحی برای مسئولیت مدنی یا تعقیب جزایی تصویب نگردیده است.

در قاعده دوم این قانون پیش بینی شده که قاضی باید از رفتار نا مناسب و تظاهر به رفتارهای نامناسب خودداری کند و مصادیقی از این رفتارها را هم بیان کرده است.

در قاعده سوم گفته شده، قاضی باید وظایف قضایی خود را منصفانه و با بی طرفی و با کوشش و حسن نیت انجام بدهد.

در قاعده چهارم پیش بینی نموده که قاضی ممکن است نسبت به فعالیتهای غیر قضایی خود که مرتبط با فعالیتهای مربوط به سمت قضایی او می‌باشد مسئول تلقی شود مانند فعالیتهای

اجتماعی، مذهبی، مالی، آموزشی خیرخواهانه و...
بالأخره در قاعده پنجم قاضی از فعالیت‌های سیاسی منع شده است و قاضی نمی‌تواند به عنوان رهبر یک ارکان سیاسی فعالیت نماید یا برای یک سازمان سیاسی سخنرانی کند و اگر کاندیدای انتخابات عمومی شود باید از سمت قضایی خود استعفا دهد.

ج- روش جزایی

روش جزایی (استیضاح توسط کنگره و تعقیبات جزایی)^{۲۳} یک روش سنتی برای مقابله با تخلفات مهم قضایی در حقوق آمریکا است که در قانون اساسی نیز پیش بینی شده است. این روش فقط در مورد جرائم قابل استیضاح و جنایات و جنجه‌های مهم خیانت و رشوه قابل اعمال می‌باشد. بنابراین یکی از عیوب این روش این است که تمام تخلفات را پوشش نمی‌دهد و لذا نمی‌تواند از تخلفاتی که در غیر جرائم قابل استیضاح است جلوگیری نماید.

د- روش انتخابی

به موجب این روش قضاوت به موجب رای گیری عمومی یا رای قوه مقننه انتخاب می‌شوند و نباید بصورت انتصابی باشند. وقتی قضاوت به موجب رای مردم انتخاب می‌شوند ضمن اینکه انتخاب توسط عموم مردم، غالباً به صواب نزدیکتر است و بهترین افراد به عنوان قاضی انتخاب می‌شوند و عدم انتخاب مجدد آنها توسط مردم، می‌تواند یک عامل باز دارنده باشد؛ تا از تخلفات بپرهیزند و به حق و عدالت حکم کنند تا مجدداً هم انتخاب شوند. در بسیاری از ایالات آمریکا قضاوت با رای گیری عمومی یا رای قوه مقننه انتخاب می‌شوند و در برخی ایالات حتی برکناری قضاوت هم ممکن است از طریق مراجعه عمومی باشد. در ایراد از این روش گفته شده ممکن است بواسطه رقابت، قضاوت قوی و با سواد باز بمانند و قضاوت ضعیف رای بیاورند. پراسر یکی از حقوق دانان آمریکا معتقدند هیچ یک از این روشها به تنهایی کارساز نمی‌باشد و کنترل صحیح مستلزم استفاده این روشها در کنار هم می‌باشد.^{۲۴}

به طور خلاصه باید گفت در حقوق آمریکا ضمانت اجراهای مدنی در برابر تخلفات قضاوت بسیار ضعیف و کم اثر می‌باشد، و این امر موجب انتقاداتی از طرف حقوق دان‌های آن کشور نیز شده است که به اهم آنها اشاره کردیم.

چنانچه رشوه‌دهنده مضطر باشد (مجنی‌علیه) و در جهت

حفظ حقوق حقه رشوه پرداخت کند

یا از روی اضطرار و ناچارى مجبور به

پرداخت رشوه باشد. در صورت

اثبات، مجازات نخواهد شد

مبحث سوم: مسئولیت مدنی قاضی در حقوق فرانسه

در حقوق فرانسه نیز همانند حقوق ایران تحت شرایط خاصی برای قاضی مسئولیت مدنی پیش بینی شده است. با اینکه در حقوق این کشور اصل مصونیت قاضی به منظور تأمین استقلال دستگاه قضایی و فراغ خاطر قضاوت در احقاق حق و رسیدگی عادلانه پذیرفته شده است، ولی پذیرش این مصونیت بصورت مطلق نمی‌باشد و چنانچه خواهیم گفت تحت شرایطی قاضی مسئولیت مدنی خواهد داشت.^{۲۵}

در این مبحث ابتدا به بیان منابع مسئولیت مدنی قاضی و سپس شرایط تحقق مسئولیت مدنی قاضی در حقوق فرانسه خواهیم پرداخت.

۱- منابع مسئولیت مدنی قاضی در حقوق فرانسه

در حقوق قدیم فرانسه نص صریحی در خصوص مسئولیت مدنی قضاوت وجود نداشته و مطابق قواعد عام هر کس مسئول نتایج کارهای خود بود، لذا برای بررسی مسئولیت مدنی قاضی می‌بایست به قواعد عام مسئولیت مدنی رجوع نمود. ولی در حقوق جدید فرانسه در برخی از قوانین این کشور در خصوص امکان مطالبه خسارت ناشی از تصمیمات نادرست قضایی صراحت قانونی وجود دارد و رویه قضایی نیز در برخی آرای خود مسئولیت مدنی قاضی را پذیرفته است.

۱-۱- منابع قانونی

مهمترین قوانینی که در خصوص مسئولیت مدنی قاضی در حقوق فرانسه می‌توان ذکر نمود عبارتند از: ۱- قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه ۲- قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه ۳- قانون سازمان قضایی فرانسه مصوب ۲۰ دسامبر ۲۰۰۷.

الف- قانون آیین دادرسی مدنی قدیم فرانسه در کتاب چهارم آیین دادرسی مدنی قدیم فرانسه از مواد ۵۰۵ تا ۵۱۶ به مسئولیت مدنی قاضی و چگونگی اقامه دعوا و شرایط مسئولیت مدنی قاضی تصریح شده بود و به اصحاب دعوا اجازه می‌داد که در موارد مشخص و تحت شرایطی، خسارتی را که قضاوت به موجب انجام وظیفه به آنها وارد آورد را مطالبه کنند. ماده ۵۰۵ این قانون مقرر داشته بود: «در موارد زیر می‌توان علیه قاضی اقامه دعوا کرد:

۱- هرگاه تدلیس، تقلب، اختلاس یا خطای سنگین شغلی وجود داشته باشد خواه در جریان رسیدگی باشد یا در جریان صدور حکم یا توسط قاضی در جریان اجرای وظیفه اش باشد.

۲- اگر اقامه دعوا علیه قاضی در قوانین خاص تصریح شده باشد.

۳- مواردی که قانون اعلام کرده قضاوت مسئول جبران خسارت می‌باشند.

۴- استنکاف قاضی از رسیدگی (احقاق حق)». ماده ۵۰۶ این قانون مقرر می‌داشت: «هر گاه قاضی از رسیدگی به دادخواست و شکایت خودداری نماید. یا در رسیدگی به دعاوی مطروحه خودداری کند استنکاف از دادرسی محقق می‌شود». اگر چه مطابق مواد ۵۰۵ تا ۵۱۶ به زبان دیده ای که به موجب تصمیمات قضائی به وی خسارت وارد شده اجازه اقامه دعوا داده شده است، ولی تعقیب قضاوت در حقوق فرانسه استثنائی بر اصل مصونیت آنها بوده و یکی از طرق فوق العاده شکایت از احکام دادگاه‌ها می‌باشد و در واقع یک نوع دادرسی خاصی است که زمانی باید مطرح شود که خواهان کلیه طرق قانونی جبران خسارات را طی کرده و نتیجه ای نگرفته باشد و مسئولیت قاضی نیز در صورتی محقق می‌گردد که مرتکب تقصیر شده باشد و در این صورت نیز باید دعوا علیه دولت اقامه شود و دولت پس از جبران خسارت وارده به مدعی می‌تواند علیه قاضی مقصر اقامه دعوا کند.^{۲۶}

ب- قانون آئین دادرسی کیفری

در مواد ۷۴ تا ۷۷ قانون آئین دادرسی کیفری فرانسه تعقیب قضاوت در صورت تخلف از مقررات این مواد مجاز دانسته شده است، که مهم‌ترین موارد آن، تخلف در استماع شهادت شهود و تحقیقات مقدماتی و عدم رعایت مقررات قانونی در تفتیش منازل می‌باشد.^{۲۷} در ماده ۹۳ همین قانون پیش بینی شده که اگر قاضی پس از توقیف ۲۴ ساعته از متهم تحقیق و بازجویی نکند مرتکب تخلف شده و متهم می‌تواند تعقیب وی را خواستار شود. در ماده ۲۵۰ قانون مذکور گفته شده: اگر توقیف احتیاطی شخص بی‌گناه یا تمدید آن بر اثر اعلام

دولت موظف است خسارات ناشی از عملکرد ناقص دستگاه قضایی را جبران کند. جز در مورد مقررات خاص، این مسئولیت فقط در صورت بروز تقصیر سنگین یا استنکاف از احقاق حق اعمال می‌شود

مغرضانه و یا شهادت کذب باشد، دولت پس از جبران خسارت می‌تواند برای استرداد آنچه به متضرر پرداخته است به مسببین اصلی مراجعه کند (علیه مسبب اقامه دعوا کند). و اگر توقیف متهم بی‌گناه ناشی از تصمیمات توأم با سوءنیت قاضی باشد، او در برابر زیان دیده بی‌گناه، مسئولیت مدنی دارد و دولت پس از جبران خسارت می‌تواند برای وصول آن به قاضی متخلف مراجعه نماید.

ج- قانون سازمان قضائی مصوب ۲۰ دسامبر ۲۰۰۷

ماده ۱-۱۴۱ این قانون مقرر می‌دارد: «دولت موظف است خسارات ناشی از عملکرد ناقص دستگاه قضایی را جبران کند. جز در مورد مقررات خاص، این مسئولیت فقط در صورت بروز تقصیر سنگین یا استنکاف از احقاق حق اعمال می‌شود». ماده ۲-۱۴۱ این قانون مقرر داشته: «مسئولیت قضاوت به دلیل تقصیر شخصی آنها در موارد زیر است. - در خصوص قضاوت مراجع قضائی به موجب نظام نامه مشاغل قضائی - در خصوص سایر قضاوت به موجب قوانین خاص یا در صورت فقدان نص خاص وقتی که دعوا علیه قاضی مطرح شود». در ماده ۳-۱۴۱ مواردی که ممکن است علیه قاضی اقامه دعوا شود بیان گردیده است. این ماده مقرر داشته: «در موارد زیر می‌توان علیه قاضی طرح دعوا نمود

۱- در صورت ارتکاب تدلیس، تقلب، ارتشا، یا تقصیر سنگین خواه در جریان رسیدگی و محاکمه باشد خواه در جریان صدور حکم باشد.

۲- در صورت استنکاف قاضی از احقاق حق. استنکاف از احقاق حق وقتی صورت می‌گیرد که قاضی از قبول دادخواست امتناع نماید یا نسبت به دعاوی که در جریان رسیدگی یا صدور رای می‌باشند غفلت و بی‌توجهی نماید».

دولت از لحاظ مدنی مسئول جبران خسارات دعاوی مطروحه علیه قضاوت به دلیل اینگونه اعمال می‌باشد لکن برای جبران خسارت پرداختی حق دارد به قاضی رجوع کند. در مواد ۱-۳۶۶ تا ۸-۳۶۶ قانون جدید آئین دادرسی مدنی فرانسه نیز چگونگی و تشریفات طرح دعوا علیه قاضی پیش بینی شده است. به موجب ماده ۱-۳۶۶ این قانون، دادخواست علیه قاضی باید به رئیس شعبه اول دادگاه تجدید نظر حوزه قضایی که قاضی در آنجا مشغول به قضاوت است تقدیم شود.

در ماده ۲-۳۶۶ پیش بینی شده که دادخواست باید توسط وکیل تقدیم شود و اسناد و مدارک مستند خواهان نیز باید پیوست دادخواست بوده و وقایع و اعمالی هم که موجب اقامه دعوا علیه قاضی شده باید صراحتاً در دادخواست بیان شود.

رئیس شعبه اول دادگاه تجدید نظر پس از اخذ نظر دادستان کل بررسی می‌کند آیا دادخواست تقدیمی از سوی خواهان بر اساس موازین پیش بینی شده تنظیم شده است یا خیر. و در صورت رد دادخواست این تصمیم ظرف ۱۵ روز قابل اعتراض در دیوان عالی کشور می‌باشد.

۲-۱- رویه قضایی

با اینکه رویه قضایی فرانسه نیز مصونیت قضائی

را امری مسلم تلقی نموده و دیوان عالی فرانسه در رای ۲۰ اکتبر ۱۸۳۵ خود اشعار داشته: «فقط در مواردی که قانون اجازه داده است می‌توان علیه قضاوت طرح دعوا کرد و بدون رعایت مقررات قانونی نمی‌توان متعرض قاضی شد...»^{۲۸} ولی مصونیت مطلق قضاوت را نپذیرفته و فقط برای اعمال قضائی که قضاوت در چارچوب مقررات قانونی و بدون سوء نیت انجام می‌دهند رویه قضایی قائل به مصونیت است. بنابراین رویه قضائی فرانسه در مواردی که قاضی در اجرای وظایف خود موجب خسارات کسی شود اقامه دعوا برای جبران خسارت را می‌پذیرد و دیوان عالی این کشور در یکی از آرای خود آورده است: «ادعای و درخواست جبران آن نه تنها درباره قضاوت نشسته اعمال می‌شود بلکه علیه هر قاضی که به علت انجام وظیفه قانونی خود موجب ورود خسارت گردیده می‌توان اقامه دعوا نمود...»^{۲۹}

۲- شرایط تحقق مسئولیت مدنی قاضی در حقوق فرانسه

با توجه به قانون سازمان قضایی مصوب ۲۰ دسامبر ۲۰۰۷ فرانسه مواد ۱-۱۴۱ تا ۳-۱۴۱ و رویه قضائی این کشور می‌توان گفت در حقوق فرانسه نیز همانند حقوق ایران برای تحقق مسئولیت مدنی قاضی وجود ارکان ذیل ضروری می‌باشند

- ۱- داشتن سمت قضائی ۲- وجود ضرر ۳- وجود تقصیر قاضی ۴- رابطه سببیت بین تقصیر قاضی و زیان وارده. از آنجا که در مبحث مربوط به تحقق ارکان مسئولیت مدنی قاضی در حقوق ایران بطور مفصل در این خصوص مطالبی را بیان کردیم، لذا به منظور خودداری از تکرار مطالب و اطاله کلام فقط به مطالبی که ذکر آنها لازم به نظر می‌رسد اشاره خواهیم نمود. رویه قضائی و دکتترین حقوقی فرانسه لفظ قاضی در ماده ۵۰۵ قانون آئین دادرسی مدنی قدیم را اعم از قضاوت نشسته و قضاوت دادسرا و حتی ضابطین دادگستری که وظایف قضایی را انجام می‌دهند دانسته است و گفته شده نه تنها از قضاوت نشسته بلکه از هر فردی که به علت انجام وظیفه قضائی سبب ورود خسارت شود می‌توان تقاضای جبران خسارت کرد. بنابراین علیه رؤسا و مستشاران دادگاه جنائی و قضاوت جنائی و قضاوت دادگاه‌های شهرستان و بخش و دادگاه‌های تجارت و هیئت‌های حل اختلاف کارگر و... می‌توان ادعای ورود زیان کرد.^{۳۰}

همچنین باید گفت رویه قضائی فرانسه معتقد است؛ علیه قضاوت دیوان عالی کشور نمی‌توان دعوی مسئولیت مدنی و مطالبه زیان ناشی از تصمیم قضایی اقامه نمود. و استدلال می‌کنند چون دیوان عالی کشور در ماهیت دعوا رسیدگی نمی‌کند بلکه نقش دیوان عالی کشور عبارت از «تشخیص انطباق یا عدم انطباق رای مورد فرجام با قانون»

است، بنابراین ورود ضرر ناشی از تصمیم قضاوت دیوان به لحاظ اینکه رسیدگی ماهوی نمی‌کنند منتفی می‌باشد.^{۳۱}

چنانچه گفتیم در حقوق فرانسه مسئولیت مدنی جبران خسارات ناشی از تصمیمات قضائی بر عهده دولت می‌باشد یعنی در صورت محکومیت قاضی دولت مکلف به پرداخت خسارت به زیان دیده می‌باشد، لکن به عنایت به قسمت اخیر ماده ۳-۱۴۱ L دولت می‌تواند برای جبران خسارت پرداختی ناشی از تصمیمات قضایی به قاضی متخلف رجوع نماید

در ماده ۳-۱۴۱ L که حق رجوع دولت به قاضی برای جبران خسارت پذیرفته شده است ناظر به مواردی است که قاضی سوئیت داشته یا تقصیر سنگینی از ناحیه او سرزده باشد.

با عنایت به قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه و قانون سازمان قضایی مصوب ۲۰۰۷ این کشور، در حقوق فرانسه نیز مبنای مسئولیت قاضی تقصیر می‌باشد و مانند حقوق ایران در برخی موارد برای قضاوت مسئولیت مدنی پیش بینی شده است. لکن تفاوتی که در ماده ۳-۱۴۱ L قانون مدنی فرانسه با اصل ۱۷۱ قانون اساسی ایران وجود دارد این است که در اصل ۱۷۱ قانون اساسی ایران اگر قاضی مرتکب تقصیر شده باشد مسئولیت شخصی دارد و متضرر باید دعوای جبران خسارت را علیه قاضی اقامه نماید، در حالی که در حقوق فرانسه متضرر باید دعوای جبران خسارت را علیه دولت اقامه نماید و دولت پس از جبران خسارت زیان دیده می‌تواند مطابق قسمت اخیر ماده ۱-۱۴۳ L به قاضی رجوع کند

نتیجه‌گیری

۱- مسئولیت مدنی قاضی عبارت از مسئولیت وی در جبران خسارت ناشی از تصمیمات قضایی خود می‌باشد و مبنای این مسئولیت نیز با عنایت به فقه امامیه و اصل ۱۷۱ قانون اساسی نظریه تقصیر می‌باشد.

۲- مهم‌ترین منبع مسئولیت مدنی قاضی در حقوق ایران اصل ۱۷۱ قانون اساسی است که در صورت ارتکاب تقصیر از سوی قاضی، که منجر به زیان مادی یا معنوی یکی از اصحاب دعوا شود وی را شخصا مسئول دانسته است و در صورتی که خسارت وارده به زیان دیده، ناشی از اشتباه قاضی باشد جبران خسارت بر عهده دولت می‌باشد.

۳- منظور از تقصیر در اصل ۱۷۱ مفهوم شغلی تقصیر است که عبارت از خطایی که صاحبان مشاغل در اجرای کاری که حرفه آنان است مرتکب می‌شوند. مانند خطای پزشک در معالجه و درمان‌هایی که انجام می‌دهد، خطای وکیل در دفاع از دعوا و معیار تمیز تقصیر نیز رفتار یک قاضی متعارف در همان شرایط و اوضاع و احوال می‌باشد.

۴- هم در فقه امامیه و هم در فقه اهل سنت، در مواردی که قاضی مرتکب خطای عمدی یا خطای سنگین شود او را مسئول می‌دانند و مصادیق خطای عمدی و سنگین را نیز؛ خدعه و نیرنگ، سوئیت، خطای در اجتهاد، اهمال و سهل‌انگاری و تخطی از واجبات امر قضا مانند قضاوت در حال عصبانیت یا عدم رعایت مساوات در برخورد و نگاه کردن و سلام نمودن بین متخاصمین دانسته‌اند.^{۳۲}

۵- برای تحقق مسئولیت مدنی قاضی در حقوق ایران ۱- وجود ضرر، ۲- تقصیر، ۳- رابطه سببیت، ۴- داشتن پایه قضایی شرط می‌باشد.

۶- با عنایت به بند ۲ ماده ۹ قانون آیین دادرسی کیفری و مفهوم عرفی ضرر و تفاوت بین منافع ممکن‌الحصول و منافع محتمل‌الحصول می‌توان گفت تبصره ۲ ماده ۵۱۵ قانون آیین دادرسی مدنی که خسارت ناشی از عدم‌التفیع را قابل مطالبه ندانسته ناظر بر منافع محتمل‌الحصول می‌باشد و منافی که برحسب جریان طبیعی و عادلی امور، حصول آنها ممکن است فوت آنها ضرر و قابل جبران می‌باشند.

۷- حقوق آمریکا در بحث راجع به مسئولیت مدنی قضاوت، ابتدا تحت تأثیر نظریه مصونیت قضایی رایج در حقوق انگلیس بود و قضاوت را با توجه به دکترین «مصونیت قضایی از مسئولیت مدنی» مصون از تعقیب می‌دانستند ولی با توجه به انتقادات شدیدی که از مصونیت مطلق قضایی از سوی برخی از حقوق‌دان‌های آمریکا به عمل آمد و تصویب ماده ۱۹۸۳ قانون خدمات دولتی ایالات متحده آمریکا و حمایت از حقوق مدنی اشخاص در مقابل تعديبات حکومت‌های مرکزی و محلی و کارکنان و مقامات آنها تا حدودی از این مصونیت کاسته شد و دیوان عالی آمریکا در دعوای دیوان عالی و برچینیا علیه اتحادیه مصرف‌کنندگان در سال ۱۹۸۰، بین وظایف قضایی و اجرایی قضاوت تفکیک قائل شد و در سال ۱۹۸۴ نیز در دعوای پولایم علیه آلن رای داد؛ اگر شاکي با طرح شکایت خود موفق شود قاضی دادگاه ایالتی را به مجازات انتظامی محکوم کند می‌تواند حق‌الزحمه وکیل و دیگر هزینه‌های خود را از قاضی متخلف وصول کند و قاضی در این مورد نمی‌تواند به مصونیت مطلق خود استناد کند.

۸- در حقوق آمریکا، قضاوت محاکم فدرال با توجه به اینکه دارای صلاحیت عام می‌باشند از مصونیت مطلق قضایی برخوردار می‌باشند. ولی قضاوت دادگاه‌های ایالتی فقط برای آن دسته از اعمال قضایی که در صلاحیت آنها می‌باشد مصونیت دارند، لکن در قبال اعمالی که خارج از صلاحیت خود انجام داده‌اند مسئولی می‌باشند.

۹- شیوه‌های پیشنهادی جبران زیان‌های ناشی از تخلفات قضایی در حقوق آمریکا عبارتند از: ۱- روش شبه جرم، ۲- روش انتظامی (قانون اخلاق حرفه‌ای قضاوت مصوب ۲۰۰۹)، ۳- روش جزایی،

۴- روش انتخابی.

۱۰- با اینکه در حقوق فرانسه اصل مصونیت قاضی به منظور تأمین استقلال دستگاه قضایی و فراخ‌خاطر قضاوت در احقاق حق و رسیدگی عادلانه پذیرفته شده لکن مصونیت قضاوت بطور کامل نمی‌باشد و با توجه به مواد ۲-۱۴۱ L و ۳-۱۴۱ L قانون سازمان قضایی مصوب ۲۰۰۷ دسامبر ۲۰۰۷ قاضی در صورت ارتکاب تدلیس، تقلب، ارتشا، تقصیر سنگین و یا استنکاف از احقاق حق مسئول می‌باشد و می‌توان علیه او اقامه دعوا کرد.

مسئولیت مدنی قاضی عبارت از مسئولیت‌وی در جبران خسارت ناشی از تصمیمات قضایی خود می‌باشد و مبنای این مسئولیت نیز با عنایت به فقه امامیه و اصل ۱۷۱ قانون اساسی نظریه تقصیر می‌باشد

۱۱- در حقوق فرانسه دولت مسئول جبران خسارت ناشی از تصمیمات قضاوت می‌باشد، لکن پس از پرداخت خسارت به محکوم‌له، می‌تواند برای جبران خسارت پرداختی به قاضی متخلف رجوع کند

پی‌نوشت:

- ۱- علامه حلی، تحریر الاحکام، جلد دوم، ص ۲۱۹۰.
- ۲- المغربي، محمد بن محمد بن عبدالرحمن، مواهب الخلیل شرح مختصر خلیل، جلد ۶ ص ۱۳۶.
- ۳- فرید، نصر، السلطه القضائیه ص ۲۸۲ و یوسف الشیرازی، ابوالسحاق، ابراهیم بن علی المهدب فی فقه الامام الشافعی، ص ۲۹۷
- ۴- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام ج ۴۰ ص ۸۰
- ۵- یوسف الشیرازی، ابوالسحاق، ابراهیم بن علی، المهدب فی فقه الامام شافعی ج ۲ ص ۲۹۷
- ۶- طباطبائی یزدی، سید محمد کاظم، ملحقات عروه‌الوثقی، ص ۲۵۰
- ۷- نجفی، شیخ محمد حسن، جواهر الکلام، جلد ۴۰ ص ۷۵
- ۸- مارتو، رساله سببیت در مسئولیت مدنی، ص ۱۷ به نقل از دکتر السنهوری، احمد عبدالرزاق، الوسیط فی شرح القانون المدنی الجدید، ص ۴۳۴
- ۹- دکتر کاتوزیان، ناصر، همان منبع ص ۴۳۴
- ۱۰- جیل‌عاملی، زین الدین، (شاهد ثانی) الروضه البهیة فی شرح اللعنه دمشقیه، جلد ۳ ص ۳۶۵. صاحب عروه‌الوثقی نیز در تعریف قضا نوشته‌اند: «هو الحكم بین الناس عندالتنازع والتشاجر ورفع

الخصومه و فصل الامر بینهم» طباطبایی یزدی - محمد کاظم، ملحقیات عروه الوثقی، چاپ ۱۳۳۹

۱۱ - صورت مشروح مذاکرات بررسی قانون اساسی، چاپ اول، ۱۳۷۲، ج ۳، ص ۱۷۵۶

۱۲ - ۵۳۳ u. s. Bradhy V Fisher

۱۳ - Shuck, Peter, Civil Liability of - Fuolges in U.S. No ۶۵۷, p. ۱۲

۱۴ - Shuck, Peter, Civil Liability of- Fuolges, p ۶۵۷.

۱۵ - Pulliam V. Allen

۱۶ - Shuck, Peter, Civile, Liability of - Juilgye, p ۶۵۸

۱۷ - ۵th. Prosser and Keeton, on torts - Ed. Lawyers Ed, west, p ۵۶ ۱۰

۱۸ - Cohen, David : Judicial Malpractice in surance the Judiciary Respond to loss of absolute. Judicial immunity. case western Law p۱۷۰ .۱. no. ۴۱ ReViW VoL

۱۹ - جلیولوند، یحیی، همان منبع، ص ۱۸۷.

۲۰ - ۵th torts on keeton and prosser- ۱۰۸۸ p. ۱۹۸۴ West Ed. Lawyer Ed

۲۱ - حادق پور، رضا، همان منبع ص ۲۵۶

۲۲ - Code of Conduct for United States Judges, Effective July ۲۰۰۹ .۱.

۲۳ - استیضاح یک علاج سیاسی است که برای بر کناری یک مقام رسمی از سمتش بکار می‌رود که بوسیله محاکمه رسمی توسط مجلس سنا انجام می‌پذیرد و چون بر زحمت و وقت گیر است به ندرت از آن استفاده می‌شود به گونه‌ای که در طول ۲۰۰ سال گذشته ۱۶ مورد استیضاح مقامات فدرال وجود داشته و فقط ۵ مورد محکوم شده‌اند.

به نقل از حادق پور، رضا، همان منبع، ص ۲۶۴ . Schuck

۶۷۲ . p . Ibid H . Peter prossor and Keeton: on torts, p - ۲۴ ۱۰۷۰

۲۵ - جلیولوند، یحیی، همان منبع، ص ۲۲۰.

۲۶ - Vincent, Jeant Guin Chard, Serye.- ۲۳e Procedure Civil Dalloz., Paris p۵۵۸, ۱۹۹۹

۲۷ - حادق پور، رضا، همان منبع، ص ۲۶۱

۲۸ - حادق پور، رضا، همان منبع، ص ۲۶۲

۲۹ - Henry, La Responsabi Lite des Magistrate en Matiere Civile et Penel P۹۷, ۱۹۳۳ Dalliz

۳۰ - صدرزاده افشار، سید محسن، مصونیت قضائی قضاوت و وکلای دادگستری در حقوق فرانسه، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی شماره ۱۰ و ۱۱ سال ۱۳۵۱ ص ۱۰۶

۳۱ - Chabas.Francois-ResponsabiLite Civil et Responsabilite penal no ۴۶۳

۳۲ - نجفی، محمدحسن، جواهرالکلام، ج ۴۰، ص ۷۰ و علامه حلی، تحریر الاحکام، جلد دوم، ص ۲۱۹ و المغربی محمدبن محمدبن عبدالرحمن، مواهب الخلیل لشرح مختصر الخلیل، جلد ۶، ص ۱۳۶ و فرید محمدواصل النصر، السلطنه القضائیه، ص ۲۸۲.

فهرست منابع

منابع فارسی

۱- جعفری ننگرودی، محمدجعفر - ترمینولوژی حقوق - انتشارات گنج دانش ۱۳۷۴.

۲- حادقپور، رضا - بررسی تطبیقی مسئولیت مدنی قاضی، پایاننامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران ۱۳۸۳

۳- جلیولوند، یحیی - مسئولیت مدنی قضاوت و دولت در حقوق ایران، فرانسه، آمریکا و انگلیس، نشر یلدا ۱۳۷۳

۴- صفایی، سیدحسین، دوره مقدماتی حقوق مدنی جلد دوم، نشر میزان، ۱۳۸۲

۵- صالحی مازندرانی، محمد، مسئولیت مدنی قاضی، مجله نامه مفید، شماره ۱۱، دانشگاه مفید قم، پاییز ۱۳۸۶.

۶- صالحی، محمد، بررسی مسئولیت مدنی ناشی از تصمیمات و خدمات قضایی با مطالعه تطبیقی در مذاهب اسلامی، رساله دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۳.

۷- صدرزاده افشار، سیدمحسن، مصونیت قضاوت و وکلای دادگستری در حقوق فرانسه، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۱۰ و ۱۱، سال ۱۳۵۱.

۸- حسینیزاد، حسینقلی، مسئولیت مدنی، چاپ اول، انتشارات جهاددانشگاهی ۱۳۷۰.

۹- کاتوزیان، ناصر، الزامهای خارج از قرارداد، مسئولیت مدنی، جلد اول، چاپ هشتم، انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۸۲.

۱۰- کاتوزیان، ناصر - حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها، جلد چهارم، شرکت سهامی انتشار، چاپ ۱۳۸۷.

منابع عربی

۱۱- النقیب، عاطف، النظریه العامه للمسئولیه الناشئه عن الفعل الشخصی، چاپ سوم بیروت- انتشارات عویدات ۱۴۱۲.

۱۲- ابن ادریس حلی، ابوجعفر محمدبن منصور، السرائر، مؤسسه نشر الاسلامی، چاپ دوم، جلد ۳، سال ۱۴۱۰.

۱۳- الحر العاملی، شیخ محمدبن الحسن، وسائل الشیعه، جلد ۱۱، چاپخانه اسلامیة.

۱۴- نجفی، محمدحسن، جواهرالکلام فی شرح

شرایع الاسلام، جلد ۴۰ انتشارات دار احیاء التراث العربی بیروت ۱۳۹۸، قمری.

۱۵- شهید ثانی، زین الدین بن نورالدین بن علی بن احمد عاملی، الروضه البهیة فی شرح اللمعه الدمشقیه، انتشارات قم، ۱۳۷۰.

۱۶- شهید ثانی، زین الدین بن نورالدین بن علی بن احمد عاملی، مسالک الأفهام، جلد دوم، انتشارات قم، ۱۳۷۵.

۱۷- میرزا ابوالقاسم بن الحسن الجیلانی قمی معروف به میرزای قمی، جامع الشتات، منشورات شرکت رضوان، تهران، ۱۳۹۶ قمری.

۱۸- المغربی، محمدبن عبدالرحمان، مواهب الخلیل، لشرح مختصر الخلیل، جلد ۶، بی تا ۱۳۹۲ قمری.

۱۹- طباطبائی یزدی، سیدمحمدکاظم، ملحقیات عروه الوثقی، چاپ حیدریه، نجف ۱۳۹۳ قمری.

۲۰- یوسف الشیرازی، ابواسحاق، ابراهیم بن علی، المهدب فی فقه الامام شافعی، جلد دوم، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت ۱۴۱۸.

۲۱- فرید، محمد واصل، النصر، السلطه القضائیه و نظام القضاء فی الاسلام، مطبعه الإمامیه، چاپ اول، ۱۳۹۷ قمری.

منابع انگلیسی و فرانسه

۱- Cohen, David. Judicial Malpractice in Insurance. The Judiciary Responds to the Loss of Absolute Judicial Immunity Case Western Reserve Law Review, Vol ۴۱, ۱۹۹۰.

۲- Prosser and Keeton: on Tort, 5th Edition, West Publishing Co ۱۹۷۱.

۳- Schuck, Peter. H. Civil Liability of Judges in US the American Journal of Comparative law ۱۹۸۹.

۴- A. Henci, La responsabilit des Magistrats en Matiere Civile et Penale, Dalloz ۱۹۹۳.

۵- Chabas, francois, Responsabilit Civil et Responsabilit Penal, Paris ۱۹۷۵.

۶- Prosser and William, Law of Torts 4th Edition, West Publishing Torts CO ۱۹۷۷.

۷- Vicent, Jean et Guincher, Sergee - Procedure Civil, Dalloz Paris ۱۹۹۴.

۸- Code de L' Organisation Judiciare ۲۰۰۷ Dcembre ۲۰ Code de Precedure Civile - ۹ http://www.lawcom, Govousa, - ۱۰ Code of Conduct for United States Judges (Effective, July ۲۰۰۹).